

DOI 10.51558/2490-3647.2021.6.2.317

UDK 371.3:76

Primljeno: 05. 03. 2021.

Izvorni naučni rad
Original scientific paper

Maja Žmukić

PRIMJENA LIKOVNE OBLASTI GRAFIKA U POČETNIM RAZREDIMA DEVETOGODIŠNJEG OSNOVNOG ODGOJA I OBRAZOVANJA

Cilj ovoga istraživanja je ispitati i utvrditi da li se nastava likovne kulture realizuje prema važećem nastavnom planu i programu u III i IV razredu devetogodišnje škole. Uzorak se sastoji od 214 učenika i 10 nastavnika. Odabir istraživačkih metoda za izvođenje relevantnih zaključaka su: deskriptivna metoda, metoda teorijske analize, historijska metoda i metoda eksperimenta. Dobiveni rezultati putem anketnog upitnika koji se odnosio na nastavnike pokazuju da su likovne oblasti podjednako zastupljene 100%, te je i većina učenika (96,26%) odgovorila potvrdno na isto pitanje. Za vrijeme izvođenja eksperimenta 80% učenika prvi put se susrela sa grafikom tako da se u ovome slučaju odgovori u prvoj anketi za nastavnike i učenike ne podudaraju sa zatečenim stanjem u školi. U rezultatima o tome šta se najčešće radi na času likovne kulture, većina učenika (82,71%), odgovorila je crtanje, dok je preostalih 18,69% odgovorilo da najčešće slikaju. Po stavovima učenika likovne oblasti nisu jednako zastupljene u nastavi, kao što to pokazuju rezultati ankete provedene među nastavnicima. Ovim radom utvrđeno je da u nastavi likovne kulture početnih razreda osnovnog obrazovanja likovne oblasti nisu podjednako zastupljene odnosno i unutar njih ne ispunjavaju broj sati predviđen nastavnim planom i programom za oblast grafike.

Ključne riječi: obrazovanje i odgoj; likovna umjetnost; likovna kultura; likovne oblasti; grafika

UVOD

Predmet likovna kultura zauzima značajno mjesto u školskom sistemu, a njegova obaveza je da njeguje, realizuje, oplemenjuje jezikom univerzalnosti, jezikom umjetnosti život svakog učenika. Osnovni razlog zašto se umjetnički odgoj treba smatrati važnim i zapravo obaveznim dijelom odgoja i obrazovanja u svakoj zemlji proističe iz međunarodne povelje o ljudskim pravima Ujedinjenih naroda. O ciljevima umjetničkog odgoja u tekstu "Obrazovanje za sve iz 2006., UNESCO" navedeno je sljedeće: "Kultura i umjetnost bitne su sastavnice općeg odgoja i obrazovanja koje pridonose punom razvoju pojedinca. Prema tome, umjetnički odgoj je općeljudsko pravo, za sve koji se obrazuju, uključujući i one koji često bivaju isključeni iz obrazovnog procesa, poput doseljenika, kulturnih manjina i osoba s poteškoćama u razvoju." Cilj nastave likovne kulture u početnoj nastavi osnovnog obrazovanja jeste postepeno uvođenje u kompleksan svijet likovne umjetnosti, koji teži ka osposobljavanju učenika za vizuelnu komunikaciju i likovnu pismenost. U sklopu ovih ciljeva nalaze se i posebni ciljevi kao što su sticanje trajnih i upotrebljivih znanja, razvijanje sposobnosti i vještina u likovnom izražavanju, razvijanje i formiranje kreativnog mišljenja, odnosno razvijanje i učenje koje vodi prema sopstvenoj emancipaciji i kulturi rada. Likovno stvaralaštvo i njegov značajan doprinos učeničkim postignućima, direktno je povezan sa školskim uspjehom u drugim nastavnim predmetima (Branković, Cajvert i Puhalić 2019; Smith 2011; Smithrim & Upitis 2005). Zadaci nastave likovne kulture su slojeviti procesi usvajanja znanja kroz teorijski i praktični oblik rada, gdje se stiču znanja o likovnoj umjetnosti, a pored učenja o likovnom jeziku ona podrazumijeva upoznavanje sa historijom umjetnosti, njenim razvojem, predstavnicima, karakteristikama, analize umjetničkih djela, kako sopstvenih tako i tuđih. Da bi jedno umjetničko djelo bilo kao takvo prepoznato, ono treba da bude oblikovano prema konvencijski utvrđenim kriterijima na osnovu kojih se sprovodi diferencijacija umjetničke od neumjetničke prakse. Tek putem određenja osnovnih teorijskih načela, umjetnička produkcija sebi obezbjeđuje okvir unutar kojeg može biti sagledavana (Milutinović 2019). U nastavi likovne kulture, prema nastavnom programu i planu, cilj je uvođenje učenika u svijet umjetnosti i vizuelne komunikacije kroz opažanja i percepciju, preko čega se razvija izražavanje kreativnog, stvaralačkog mišljenja praktikovanog unutar nekoliko likovnih oblasti. Takvim pristupom i realizacijom ovakve nastave učenik savladava likovne elemente i tehnološke postupke, odnosno cjelokupni likovni jezik. Likovni tekst, kao likovni rad, predstavlja određenu materijalnu cjelinu koju čine sastavne

jedinice, pojedini dijelovi (Tanay 1990). U Okvirnom nastavnom planu i programu za devetogodišnje obrazovanje Federacije BiH navedeni su sljedeći elementi koji sačinjavaju predmet Likovna kultura:

- Likovna pismenost: podrazumijeva prepoznavanje i razumijevanje likovnog jezika;
- Likovna kultura: razni oblici upoznavanja istorije likovne umjetnosti;
- Likovna kreativnost: kao proces usvajanja znanja i individualne realizacije.

Za III i IV razrede osnovnog obrazovanja predloženi okvirni broj nastavnih sati koji imaju sadržaj i formu od 70 sati godišnje, tačnije 2 sata sedmično, grupisani su na način da likovne oblasti – crtanje, slikanje, osnovi grafike, prostorno oblikovanje i vizuelno-estetska analiza crteža imaju skoro pa jednak broj sati i svakoj oblasti posvećena je skoro jednaka pažnja. U oblasti grafike predloženo je da učenici usvoje pojam šablon /matrica/, grafički otisak, grafičar, štampanje, savladaju princip izrade jednostavnog šablona za višebojnu grafiku /papir grafika/, da rade na jednostavnim rješenjima grafičkog dizajna /naslovna strana za knjigu, prospekt/ (Nastavni plan i program Kantona Sarajevo). U skladu sa stavom stvaranja škole kao pozitivne institucije, u nastavni program bi trebalo uključiti više aktivnosti koje promiču dobrobit učenika (Rijavec, Miljković, Brdar 2008). Jedan od načina da se postigne navedeno svakako je i veća zastupljenost vizualnih umjetnosti u obrazovanju (Šarančić 2014). Kovačić (2019) navodi da je još uvijek u današnjem vremenu nastava suočena s izazovom odabira sadržaja i metoda koje će potaknuti maštu i kreativnost učenika, pa su kreativne radionice sve prisutnije u edukacijskom procesu.

Upravo je na učitelju da vlastitim djelovanjem proširuje dječji likovni rječnik, osvijesti mogućnosti i potakne istraživanje novih materijala, potpomaže razvoj dječje mašte i estetičke osjetljivosti (Bošnjak i Brešan 2014). Adekvatan umjetničko-metodički pristup organizaciji, sprovođenju, praćenju i praktične nastave, omogućuje razvoj višedimenzionalne, integrisane kompetencije pojedinca kao subjekta učenja, koju Raven (2014) naziva ljudskom, a Žorga i Puhalić (2019) subjektivnom ili individualnom kompetencijom. Za edukacijski proces je važno osigurati takvo okruženje za učenje koje će omogućiti razvoj studenta kao profesionalno kompetentnog praktičara, što uključuje i kritičko mišljenje, odnosno sposobnost kritičke refleksije (Puhalić 2019). U skladu s tim za sve studente Pedagoškog fakulteta u Sarajevu organizovana je praksa, koja podrazumijeva njihov odlazak u osnovne škole u svrhu boljeg obrazovanja i usvajanja znanja. Praksa se realizuje kroz posmatranje aktivnosti nastavnika škole pri držanju sata likovne kulture. Prilikom tih

posjeta analizirani su izložbeni panoi škola koji su dokumentovani velikim brojem učeničkih likovnih radova čime je ustanovljen njihov sadržaj, akcentirane zastupljenosti dvije likovne oblasti, crtanja i slikanja, iz čega je evidentan nedostatak drugih oblasti poput grafike. Nužno se postavlja pitanje o razlozima tako koncipiranih izložbenih panoa, šta je dovelo do izostanka određenih likovnih oblasti, te da li su iste uopšte zastupljene u nastavi likovne kulture.

METODE

Uzorak ispitanika

Kao ispitanici ili sudionici istraživanja odabrana su dva odvojena uzorka koji su predstavljali dva različita izvora podataka a to su (1) uzorak nastavnika i (2) uzorak učenika. Uzorak čine učenici uzrasta od prvog do petog razreda devetogodišnje osnovne škole i nastavnici. Istraživanje je provedeno na populaciji od N=212 učenika, od čega je bilo 108 učenika III razreda, a 104 učenika IV razreda. Drugi uzorak ispitanika činilo je 10 nastavnika. U cilju dobijanja pouzdanih (relevantnih) podataka, uzorak ispitanika je uzet iz populacije 5 različitih škola Kantona Sarajevo. Istraživanjem je ukupno obuhvaćeno deset razrednih odjeljenja, po dva razreda iz svake škole, formirane u dvije skupine, pet razreda trećih i pet razreda četvrtih odjeljenja. Istraživanje je urađeno u skladu sa preporukama Helsinške deklaracije i učešće je bilo dobrovoljno.

Uzorak varijabli

Podaci su prikupljeni izravno od ispitanika pri čemu je korišten anketni listić zatvorenog tipa iz dva dijela: anketni upitnik za nastavnike i učenike, otvoreni intervju, te evaluacijski upitnik nakon izvođenja eksperimenta. U skladu sa postavljenim ciljem utvrđene su nezavisne i zavisne varijable. Nezavisne varijable u odnosu na nastavnike: spol, stručna sprema, godine radnog staža i nezavisne varijable u odnosu na učenike: dob (razred), spol. Ono što je posmatrano kao zavisna varijabla, kako bi se utvrdilo uzrokuju li nezavisne varijable na njima neke promjene, su likovne preference učenika i to prema likovnim oblastima.

Metode obrade podataka

Svi podaci prikupljeni istraživanjem obrađeni su postupcima deskriptivne statistike. Iz prostora deskriptivne statistike izračunati su frekvencije i procenti. Za obradu

podataka primijenjen je statistički program za personalne računare SPSS for Windows-verzija 20.0.

REZULTATI

Interpretacija rezultata istraživanja ankete za učenike

Tabela 1. Prikaz frekvencije odgovora učenika na pitanje: “Da li na času likovne kulture radite grafiku?”

Varijable	f	%
Da	206	96,26%
Ne	8	3,74%
Ukupno	214	100,00

Tabela 2. Prikaz frekvencije odgovora učenika na pitanje: “Šta najčešće radite na času likovne kulture?”

Varijable	f	%
Crtamo	177	82,71%
Slikamo	40	18,69%
Vajamo	0	0,00%
Grafiku	0	0,00%
Ukupno	214	100,00%

Tabela 3. Prikaz frekvencije odgovora muških i ženskih učenika na pitanje: “Da li na času likovne kulture radite grafiku?”

Varijable	f (M)	f (Ž)	% (M)	% (Ž)
Da	102	104	96,23%	96,30%
Ne	4	4	3,77%	3,70%
Ukupno	106	108	100,00%	100,00%

Tabela 4. Prikaz frekvencije odgovora muških i ženskih učenika na pitanje: “Šta najčešće radite na času likovne kulture?”

Varijable	f (M)	f (Ž)	% (M)	% (Ž)
Crtamo	89	85	83,96%	78,70%
Slikamo	17	23	16,04%	21,30%
Vajamo	0	0	0,00%	0,00%
Grafiku	0	0	0,00%	0,00%
Ukupno	106	108	100,00%	100,00%

Tabela 5. Prikaz frekvencije odgovora učenika III i IV razreda na pitanje: “Da li na času likovne kulture radite grafiku?”

Varijable	f (III razred)	f (IV razred)	% (III razred)	% (IV razred)
Da	103	103	95,37%	97,17%
Ne	5	3	4,63%	2,83%
Ukupno	108	106	100,00%	100,00%

Tabela 6. Prikaz frekvencije odgovora učenika III i IV razreda na pitanje: “Šta najčešće radite na času likovne kulture?”

Varijable	f (III razred)	f (IV razred)	% (III razred)	% (IV razred)
Crtamo	84	90	77,78%	84,91%
Slikamo	24	16	22,22%	15,09%
Vajamo	0	0	0,00%	0,00%
Grafiku	0	0	0,00%	0,00%
Ukupno	108	106	100,00%	100,00%

Interpretacija rezultata istraživanja ankete za nastavnike

Tabela 7. Prikaz frekvencije odgovora nastavnika na pitanje: “Da li realizujete čas likovne kulture prema predviđenom nastavnom planu i programu?”

Varijable	f	%
Uvijek	10	100,00%
Rijetko	0	0,00%
Samo ponekad	0	0,00%
Nikad	0	0,00%
Ukupno	10	100,00%

Tabela 8. Prikaz frekvencije odgovora nastavnika na pitanje “Da li u realizaciji nastave likovne kulture zastupate jednako četiri likovne oblasti: crtanje, slikanje, vajanje i grafiku?”

Varijable	f	%
Da	10	100,00%
Ne	0	0,00%
Ukupno	10	100,00%

Tabela 9. Prikaz frekvencije odgovora nastavnika na: “Da li u nastavi likovne kulture realizujete likovnu oblast grafike?”

Varijable	f	%
Da	10	100,00%
Ne	0	0,00%
Ukupno	10	100,00%

Tabela 10. Prikaz frekvencije odgovora nastavnika na pitanje: “Koje tehnike, materijale i alate najčešće koristite u nastavi likovne kulture iz oblasti grafike? (Zaokružite jedan ili više odgovora)”

Varijable	f	%
Otiskivanje pomoću šablona od kartona	7	70.00%
Otiskivanje pomoću šablona od krompira	9	90.00%
Tehnike linoreza	0	0.00%
Tehnike monotipije	0	0.00%

Interpretacija rezultata istraživanja evaluacijskog upitnika za učenike IV razreda eksperimentalne grupe

Deskriptivna statistika koja se odnosi na odgovore učenika eksperimentalne grupe nakon uvođenja eksperimenta realizovanog u tri različita odjeljenja IV razreda / 64 učenika.

Tabela 11. Prikaz frekvencije odgovora učenika na pitanje: “Da li si na času likovne kulture prvi put radio/radila grafiku?”

Varijable	f	%
Da, prvi put sam radio/la grafiku	32	50,00%
Ne, i prije sam radio/la grafiku	32	50,00%
Ukupno	64	100,00%

Tabela 12. Prikaz frekvencije odgovora učenika na pitanje: “Da li ti se dopalo raditi grafiku?”

Varijable	f	%
Ne, nije mi se dopalo	5	7,81%
Da, dopalo mi se	26	40,63%
Malo mi se dopalo	11	17,19%
Puno mi se dopalo	22	34,38%
Ukupno	64	100,00%

Tabela 13. Prikaz frekvencije odgovora na pitanje: “Da li bi ponovo volio/voljela raditi grafiku?”

Varijable	f	%
Da	24	37,50%
Ne	7	10,94%
Bilo bi mi svejedno	20	31,25%
Jako bi volio/la	13	20,31%
Ukupno	64	100,00%

Tabela 14. Prikaz frekvencije odgovora učenika na pitanje: “Da li si na času likovne kulture naučio/la šta je grafički otisak?”

Varijable	f	%
Jesam	50	78,13%
Nisam	0	0,00%
Malo sam naučio	4	6,25%
Srednje	10	15,63%
Ukupno	64	100,00%

DISKUSIJA

Prema rezultatima ovoga istraživanja i zatečenog stanja u školama, u kojima je provedeno istraživanje, konstatovano je da su izložbeni panoi sa likovnim radovima učenika koncipirani tako da su birani i valorizirani na osnovu njihove dekorativnosti i što realističnijeg prikaza obrađivane teme. Iako nisu lišeni estetskih vrijednosti, manjka raznovrsnosti likovnih oblasti i tehnika. Likovni radovi na školskim panoima su najčešće ostvareni kroz samo dvije likovne oblasti – slikarstva i crteža, sa veoma simplificiranim tehnološkim principom izrade likovnog djela. Upravo takav izbor izloženih radova na školskim panoima je potvrdio opravdanost sumnje da se nastava likovne kulture ne izvodi u potpunosti prema Nastavnom planu i programu, a koji predviđa upoznavanje učenika nižih razreda osnovne škole sa svim oblastima likovne umjetnosti, likovnim elementima i likovnim principima. U odnosu na zadatak istraživanja koji se putem anketnog upitnika odnosio na ispitanike nastavnike, njihove stavove o tome da li nastavnik realizuje čas likovne kulture prema predviđenom nastavnom planu i programu, rezultati govore da se svi nastavnici pridržavaju ovih obaveza u realizaciji časa. U odnosu na drugi zadatak istraživanja, koji se putem anketnog upitnika odnosio na ispitanike nastavnike, konkretno na dobivanje rezultata stavova o tome da li nastavnik u izvođenju sata likovne kulture zastupa jednako likovne oblasti, crtanja, slikarstva, vajarstva i grafike, odgovorili su “da” u zastupljenosti od 100% – u nastavi likovne kulture jednako se zastupaju sve četiri likovne oblasti. Vezano za ovaj zadatak također su ispitanici stavovi učenika pri čemu je neznatno manja zastupljenost potvrdnih odgovara na pitanje: *“Da li na času likovne kulture radite grafiku?”* Većina učenika, tačnije 96,26%, odgovorila je potvrdno da na času likovne kulture rade grafiku, što nas dovodi do zaključka da su gore navedene likovne oblasti zastupljene u nastavi likovne kulture. Također iz rezultata ankete u odnosu na dob i pol, vidi se da nema statistički značajne razlike pri čemu je većina odgovorila da na času likovne kulture crtaju, slikaju, vajaju i rade grafiku.

Za vrijeme izvođenja eksperimenta učenici četiri odjeljenja od mogućih šest, koji su imali zadatak da urade po jedan grafički otisak, prvi put su se susreli sa grafikom i tehnikom karton tiska, tako da se u ovome slučaju odgovori u prvoj anketi za nastavnike i učenike ne podudaraju sa zatečenim stanjem u školi. Do ovakvog nepodudaranja u odnosu na rezultate ankete i samog eksperimenta vezanog za likovnu oblast grafike je moglo doći zbog često pogrešnog i površnog shvatanja grafike koje se nerijetko poistovjećuje sa crtanjem grafitnom olovkom ili zbog izostavljanja ove likovne oblasti u realizaciji nastave likovne kulture. U rezultatima upitnika vidi se

da na pitanje: *“Da li si na času likovne kulture prvi put radio/radila grafiku?”* ponudeni odgovori “da” i “ne” su jednako zastupljeni. Napominjemo da je istraživanjem utvrđeno da su dva od šest odjeljenja realizovali određene tehnike iz oblasti grafike, te da su ti isti učenici odgovarali i na ovo anketno pitanje. Da bismo dobili jasnije informacije sljedeće pitanje koje je postavljeno učenicima glasi: *“Šta najčešće radite na času likovne kulture?”* Većina učenika odgovorila je da najčešće rade likovnu oblast crtanje. Tačnije 82,71% je ponudilo odgovor crtanje, dok je preostalih 18,69% odgovorilo da na času likovne kulture najčešće slikaju. Niko nije ponudio odgovor da najčešće vajaju ili rade grafiku. Iz tabela u odnosu na dob i pol nema velikih razlika, osim zastupljenosti odgovora da više crtaju, koja je izraženija kod učenika četvrtog razreda za 7%. Iz ovih rezultata zaključeno je da se odgovori učenika ne podudaraju sa odgovorima nastavnika, jer je većina nastavnika odgovorila da u nastavi likovne kulture jednako realizuju svečetiri likovne oblasti. Također likovna oblast crtanja, prema odgovorima učenika, najviše je zastupljena u nastavi, a oblast slikanja je na drugome mjestu. Po stavovima učenika, svečetiri likovne oblasti nisu jednako zastupljene u nastavi, kao što to pokazuju rezultati ankete provedene među nastavnicima.

Unutar ovoga zadatka ispitana je i upotreba tehnika likovne oblasti grafike predviđene nastavnim planom i programom, te na pitanje postavljeno nastavnicima: *“Koje tehnike, materijale i alate najčešće koristite u nastavi likovne kulture iz oblasti grafike?”*, gdje su imali izbor zaokružiti jedan ili više odgovora. Većina nastavnika (90.00%) je odgovorila da u nastavi likovne kulture iz oblasti grafike najčešće koriste tempere i otiskuju pomoću šablone od krompira. Sedam nastavnika (70.00%) je reklo da koristi tehnike otiskivanje temperama pomoću šablona od kartona. Tehniku linoreza niko nije ponudio. Izvedeni eksperiment gdje su četiri odjeljenja, koja su imala zadatak da urade po jedan grafički otisak, prvi put su upoznali likovnu oblast grafike i tehniku karton tiska, a za vrijeme posmatranja kontrolne grupe samo jedan razred se ranije upoznao s ovom likovnom oblašću i to putem otiskivanja krompira. Također za vrijeme eksperimenta ovi časovi su održani samo u jednom razredu kontrolne grupe. U naknadnom razgovoru sa nastavnicima na pitanje zašto nisu realizovali čas grafike dobiveni odgovori su da takva nastava nije prilagođena uzrastu učenika ili da nisu imali potrebni materijal. U ovome slučaju, prethodni stavovi nastavnika da jednako zastupaju četiri likovne oblasti ne podudaraju se sa zatečenim stanjem u školi, što pokazuje da se nastava ne realizuje prema nastavnom planu i programu, kao i to da nastavnici ne posvećuju jednaku pažnju svim likovnim oblastima i unutar njih ne ispunjavaju nastavnim planom i programom broj sati

predviđen za navedenu oblast. Učenicima koji su učestvovali u eksperimentu iz oblasti grafike u evaluacijskom upitniku postavljeno je pitanje: *“Da li ti se dopalo raditi grafiku?”* Najviše ponuđenih odgovora bilo je “da, dopalo mi se” (40,63%), zatim, “puno mi se dopalo (34,38%), “malo mi se dopalo” (17,19%), a najmanje ispitanika je odgovorilo sa “ne, nije mi se dopalo” (7,81%). Sljedeće pitanje koje im je postavljeno je: *“Da li bi ponovo volio/voljela raditi grafiku?”* Odgovor “da” ponudilo je većina učenika, oko 57%, “bilo bi mi svejedno” 31,25% i odgovor “ne” ponudilo je 10,94% učenika. Na pitanje: *“Da li si na času likovne kulture naučio/la šta je grafički otisak?”* Većina odgovora je bila “Jesam”, tačnije 78,13%, potom slijedi odgovor “Srednje” (15,63%), te “Malo sam naučio” (6,25%), dok odgovor “Nisam” niko nije ponudio, što govori o tome da se oko 73% učenika dopala oblast grafike, i da bi većina voljela ponovo raditi, te da je preko 80% učenika shvatilo šta je grafika i grafički otisak. U samome procesu realizacije eksperimentalnog časa, gdje se realizovao zadati likovni problem upotrebom grafičke tehnike, bilo je prisutno uzbuđenje i radoznalost među učenicima zbog susreta sa novim medijem, kod kojeg, za razliku od direktno vidljivih rezultata likovno kreativnog djelovanja kod ostalih likovnih oblasti i tehnika, postoji određena doza mistike zbog inverzije otiska gdje učenici ne mogu predvidjeti izgled finalnog otiska do samog kraja zadatka. U završnome momentu štampe, kada se papir odvaja od matrice i po prvi put vidimo finalni rezultat, učenici su na tu radnju vrlo glasno izražavali svoje zadovoljstvo. Iz svih gore navedenih razloga grafika bi trebala biti više zastupljena u nastavi likovne kulture. Takav izložbeni pano bi sigurno privukao pažnju posmatrača i izašao iz stereotipnog izbora učeničkih radova, kao i nadvladao otiskivanje “tehnike” krompira.

Svrha nastave likovne kulture u početnim razredima osnovnog obrazovanja zasniva se na tome da učenici steknu određena znanja, sposobnosti i stavove iz domena likovne umjetnosti, da se upućuju u likovno čitanje, estetsko-vizuelnu percepciju, što će za rezultat imati poticanje likovno kreativnog izražavanja. Znanje koje učenici treba da steknu unutar nastave likovne kulture zahtijeva povezivanje različitih vizuelnih iskustava u svrhu lakšeg razumijevanja likovne umjetnosti i likovnog jezika, sa konačnim ciljem da učenik usvoji teoretska znanja i praktične vještine, ali i da razvija kreativne i stvaralačke sposobnosti. Jednakoj važnosti koja se odnosi na usvajanju znanja tj. likovnom obrazovanju, prema likovnom odgoju treba zauzeti isti stav i decidirati jednaku pažnju. Kroz različite likovne oblasti i tehnike, učenici preko likovnih zadataka savladaju likovni jezik, a ti zadaci podrazumijevaju da nauče razlikovati liniju po njenim osobinama, da prepoznaju

ritam, plohu, površinu, da znaju koristiti mrlju i tačku kao likovne elemente, da savladaju tehnike olovke, tuša, da dopunjuju i proširuju znanja i vještine. O tome govore (Gaj, Brajnov, Botić i Violać 2019: 246) da je od iznimne važnosti organizirati različite uvjete u kojima učenici imaju prilike sudjelovati u omogućujući kreativno i stvaralačko promišljanje i izražavanje. U odgojno-obrazovnoj praksi svijest o vrijednostima kreativnih ekspresija djece u oblikovanju kurikuluma nije dovoljno razvijena niti su mogućnosti njihovog korištenja dovoljno istražene. Da bi se takav pristup više zastupao učenici moraju to shvatiti, a potrebno ih je uvoditi i u slojevitost likovnoumjetničkih pojava i raznolikost umjetničkih stilova ilikovnih oblasti (Brajčić i Šućur 2019: 61).

ZAKLJUČAK

Ovim radom utvrđeno je da u nastavi likovne kulture početnih razreda osnovnog obrazovanja, bazirajući se na III i IV razrede, likovne oblasti nisu podjednako zastupljene odnosno da nastavnici ne posvećuju jednaku pažnju svim oblastima i unutar njih ne ispunjavaju nastavnim planom i programom broj sati predviđen za navedenu oblast. Minimalno je zastupljena likovna oblast grafika, te samim tim i upotreba likovnih materijala čime se osiromašuje obrazovni proces učenika. Posljedica toga je zaustavljanje kreativne izražajne mogućnosti i sposobnosti učenika, jer se ne realizuju predviđeni obrazovni i odgojni zadaci. Grafika je za učenike ovoga uzrasta samo prividno u svom tehničkom smislu vrlo složan proces što nikako ne smije biti razlog za njeno ignorisanje u nastavi, jer ako se krene od misaone namjene izvedbe do štampe, proces nastanka grafičkog otiska je često stvaralački poticajan, dovodi do otkrića novih likovnih spoznaja, i na koncu formira potpuno likovno obrazovanog pojedinca. Na taj način se izbjegavaju nepoželjni stereotipi i učenici će manje ili nikako koristiti i bježati u šablonizirana likovna ostvarenja, koja nisu suština umjetnosti i nastave likovne kulture.

LITERATURA

1. Brajčić, Marija, Mara Šućur (2019), "Učestalost upotrebe likovno-umjetničkog djela u nastavi likovne kulture", *Nova prisutnost*, 17 (1), str. 59-74.
2. Branković, Drago, Ljilja Cajvert, Andrea Puhalić (2019), "Refleksija u superviziji – teorija i praksa", u: Puhalić, Andrea, Ljilja Cajvert (ur.),

Profesionalna supervizija – teorije i praksa, Fakultet političkih nauka, Banja Luka, str. 198-215.

3. Gaj, Barbara, Doroti Brajnov Botić, Duško (2019), "Zastupljenost vizualnih komunikacija u nastavnom procesu predmeta Likovna umjetnost na primjeru splitskih gimnazija", u: Mance, Ivana, Martina Petrinović, Tanja Trška (ur.), *Zbornik 4. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti: 'Institucije povijesti umjetnosti'*", Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske – Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, str. 239-247.
4. Kovačić, Anica (2019), "Oblici rada s nadarenim učenicima u osnovnoj školi", *Varaždinski učitelj*, 2 (2), str. 101-108.
5. Mikulić Bošnjak, Marija, Davorka Brešan (2015), "Prikaz prostora u dječjem crtežu", *Metodički obzori*, 10/1 (21), str. 21-45.
6. *Nastavni plan i program za devetogodišnje obrazovanje osnovne škole Kantona Sarajevo* (2016), Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade
7. Puhalić, Andrea (2019), "Praktična nastava u edukaciji za socijalni rad u BiH – obilježja, razvoj i izazovi", *Socijalne teme*, 1 (6), str. 71-104.
8. Raven, John (2014) "Our Incompetent Society (with a discussion of some of the competencies needed to transform it)"; Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/337928723_Our_Incompetent_Society; Pristupljeno 20. 10. 2020.
9. Rijavec, Majda, Dubravka Miljković, Ingrid Brdar (2008), *Pozitivna psihologija: znanstveno istraživanje ljudskih snaga i sreće*, IEP-D2, Zagreb
10. Smithrim, Katharine, Rena Uptis (2005), "Learning through the Arts: Lessons of Engagement", *Canadian Journal of Education*, 28(1/2), str. 109-127.
11. Smith, Elizabeth (2011), "Teaching Critical Reflection", *Teaching in Higher Education*, 16 (2), str. 211-223.
12. Sarančić, Snježana (2014), "Dobrobiti likovnog stvaralaštva" *Napredak*, 155 (1-2), str. 91-104.
13. Tany, Emil Robert (1990), *Likovna kultura u nižim razredima osnovne škole: priručnik za nastavnike*, Školska knjiga, Zagreb
14. Milutinović, Marin Ž. (2019), "Tradicija i mimezis kao osnovne karakteristike nastave likovnog vaspitanja", *Svarog*, 18, str. 321-337.
15. Žorga, Sonja, Andrea Puhalić (2019), "Supervizija kao metoda razvoja profesionalne kompetencije", U: Puhalić, Andrea, Ljilja Cajvert (ur.), *Profesionalna supervizija – teorija i praksa*, Fakultet političkih nauka, Banja Luka, str. 76-80.

THE APPLICATION OF THE ART AREA OF GRAPHICS IN THE INITIAL GRADES OF NINE-YEAR PRIMARY EDUCATION

Summary:

The goal of this research is to examine and determine whether the teaching of art studies is realized according to the current curriculum in the primary school grades III and IV grade. The sample consists of 214 students and 10 teachers. The research methods selected for deriving relevant conclusions are a descriptive method, theoretical analysis method, historical method, and experimental method. Results obtained through a survey questionnaire, related to the surveyed teachers, about whether they represent fields of art equally in their art classes, are that they answered in the representation of 100%, as well as the majority of students (96.26%) who answered affirmatively to the same question. During the experiment, 80% of students encountered graphics for the first time, so in this case, the answers in the first survey for teachers and students did not match the current situation in the school. In answering the question of what most art classes are about, the majority of students (82.71%) answered drawing, while the remaining 18.69% answered that they usually paint. According to the students, the areas of art are not equally represented in teaching, as shown by the results of a survey conducted among teachers. With this paper, it has been determined that graphics, as an art discipline, even though it is planned by the primary education's curriculum with an exact number of hours, is not fulfilled or equally represented in the art studies.

Keywords: education; fine art; art culture; artistic fields; graphics

Adresa autorice
Authors' address

Maja Žmukić
Univerzitet u Sarajevu
Pedagoški fakultet
maja.zmukic@pf.unsa.ba